

GAZET'A TRANSILVANIEI.

Gazet'a esse de 2 ori: Mercuria si Duminec'a, F6ies, candu concedu ajutoriele. — Pretiulu: pe 1 anu 10 fl. pe 1/4 3 fl v.a. Tieri esterne 16 fl. v. a. pe unu anu séu 40 doidecari, or 3 galbini mon. sunatória. Se prenumera la postele c. r., si pe la DD. corespondenti. — Pentru serie ad. cam 10 vorbe mari séu mici inserate se ceru 8 cr. Tacs'a timbrala e 30 cr. de fiacare publicare. Faradepunerea acestui pretiu inainte nu se voru mai primi publicari.

Nr. 18.

Brasiovu, 18/6 Martiu, 1865.

Anulu XXVIII.

MONARCHIA AUSTRIACA.

Inca ceva despre scólele populari.

Ordinatiunea in r. Guberniu din 16 Noembre 1864 Nr. 13,727 ex 1864 tramisa in tóte limbele patriei catra tóte oficiolatele si magistratele tierii spre stricta observare.

„In numele Maiestatii S'ale c. si apostolice regesci Marelui Principe alu Transilvaniei, comitelui secuiloru, prégratiosului nostru Domnitoriu.

Din reportulu de inspectiune alu cons. de scóle gr. resariténu Dr. Vasiciu a vedíutu acestu Gubernu regescu cu mahnire, ca starea scoleloru populari gr. r. atatu cea din afara catu si cea din laintru in faciesiésa icón'a cea mai trista. Cladirile de scoli sunt respite, neglese, semenandu mai multu unoru ruine, decatu unui institutu de invetiamentu, multe din cele nou edificate fora de a fi ispravite de totu, au inceputu éراسi a se ruina; in oele mai multe comune lipsescu cu totulu. Gradinele de pomi si acolo, unde erau bine cultivate, sunt desgradite, lasate preda dobitóceloru, pentru ca judii comunali si inspectorii de scóle locali mireni nu'si impliaescu detori'a ce o au facia cu scól'a in privinti'a ordinei din afara si a recerintieloru materiali. Preotii locali si inspectorii districtuali, carii au obligatiunea cea mai strinsa a promová treb'a scolare din tóte puterile, se tanguescu, ca poporulu intimpina orenduelile loru cu indolintia si prejudetie inredacinate, a caroru combateru este cu atatu mai grea, cu catu ele nu asculta de arm'a evangeliu, ci numai de auctoritatile civili; ei se tangué mai de parte, ca oficiolatele politice nu vreu se dè in directiunea acést'a ajutoriulu potintiosu cu auctoritatea sa oficiosa din aceea cauza, ca-ci ei dicu, cumca beserica autonoma ori ce influintia a loru asupra trebiloru scolari o privesce cá o lovítura in autonomi'a beserice. — Mai de parte, ca pruncii capaci de scóla nu frecuentésa au nici de cum scól'a, séu ne-regulatu mai cu séma numai érn'a si acolo, unde nu au cause desvinutorie si invetiatorii sunt bine platiti; ca invetiatorii aterrandu tare dela comunele besericesci autonome, au de multe ori a implini voi'a acestor'a, numai cá se remana in posturile sale, si astfelu sunt impedeati se se misice mai liberu in sfer'a activitatiloru, ca li se impucinescu lefile dupa placulu comuneloru si ca aceste nu le primescu totu deun'a si pretutindinea intregi; ca scólele se facu adese ori asilu pentru tinerii, cari vreu se se subtraga dela indetori'a militare etc. etc.

Cá se se delature acesterele, prin care se impedeca prosperitatea scóleloru populari si prin ea luminarea si cultur'a poporulu romanu, catu mai curendu intr'unu modu duratoriu se provoca etc. etc. a observa urmatoriele:

Fiínduca regimulu privesce treb'a scóleloru populari cá o cauza comuna a statului si a beserice; fiíndu mai de parte ca scólele populari ale romaniloru merita o deosebita consideratiune din aceea cauza, ca-ci acestu poporu din vitregitatea timpiloru trecuti, e remasu indereptu in cultura, si acést'a s'a facutu acumu o cestiune flagrante; fiínduca in privinti'a administrarei scóleloru populari dupa in. ord. ministeriale din 11 Maiu 1857 Nr. 2761 si la romani este de a se tiené strinsu de acelu principu, ca trebile loru din laintru, si anume invetiamentulu, procedur'a metodica, disciplin'a si moralitatea tenerime, apoi capacitatea, punerea, aplicarea si portarea morala, remunerarea si pedepsirea invetiatoriloru se cade mai aprópe in cerculu de activitate alu inspectiunei besericesci, adeca alu parochiloru, cá prepusi de scóla locali, alu protopopiloru, cá inspectorii de scóla districtuali, si alu ordinariatulu, cá diregatoria de scól'a diecesana, cari organe sunt chiamate a pune in lucrare prescisele legiuite, privitorie la scóla; éra din contra ingrigirea pentru ordinea din afara si trebuintiele materiali ale scóleloru populari; si anume cladirea si dotatiunea scóleloru populari, apoi corectarea loru in timpulu pre-

scrisu din partea prunciloru capaci de scóla cadu mai cu séma in sfer'a de activitate a diregatorieloru publice; fiíndu in fine, ca remanerea fiacarei parte in laintrulu prescirusului cercu de activitate alu seu nu numai ca nu póte vatamá autonomi'a besericesca, ci din contra prin o mutua cointielegere a organeloru de scóla politice si besericesci, prin o reciproca lucrare si neprecurmata activitate a ambeloru parti in promovarea trebiloru scolari cu atatu mai multu se va poté intari, — voru ingrigi atatu siefi catu si organele subalterne politice cu privire la ordinatiunea din 13 Oct. 1857 Nr. 11553/1783 si pana atunci, pana candu in privinti'a acést'a se voru statori alte mesuri:

I. Cá la escursiunile oficiose se ochiese sustarea cladiriloru scolare si in catu s'aru observá inca defecte, ce cadu in sfer'a activitatii loru, se le delature de locu, éra incatu s'aru cere vreo pertractare, se facu envintiós'a aretare; se invétia si admonese poporulu despre folosulu ce'lu de invetiamentu si despre parintésca ingrigire a in. regimu cu redicarea scóleloru populari cu atatu mai multu, cu cátu poporulu romanu nu a devenitu inca pretutindené la aceea pricepere, cá se se convinga despre folosulu scóleloru si se nu véda in infintiarea loru erasi numai sarcini si greutati nóue.

II. Cá unde cere trebuinti'a se faca cele de lipsa pentru cladiri nóue de scoli si pentru dotatiunea invetiatoriloru in cointielegere cu concernintii inspectorii de scóla districtuali (protopopi) si aci se urmese dupa ordinatiunea din 25 Oct. 1858 Nr. 21019.

Unde lipsescu midiulócele pentru infintiarea scóleloru proprii, acolo se se unésca puterile a dóue seu mai multoru comune invecinate si se redice scoli comune, si aici se urmese dupa ordinatiunea din 12 Aprile 1860 Nr. 4404.

Mai de parte, se ingrigésca, cá dotatiunea invetiatoriloru fipsata odata, se nu se micioresce dupa placulu comuneloru, si cá invetiatorii se nu fia scurtati in competinti'a loru.

III. Cá se invighiasc asupra cercetarii scólei din partea prunciloru capaci de scóla la timpulu seu prescirusu si in privinti'a acést'a se invétia si controlese pe antistii comunali si pe inspectorii locali mireni, urmandu intru tóte cu tóta stricteti'a emiseloru decisiuni din 13 Maiu 1857 si 7 Maiu 1858 Nr. 6313 si 5817.

IV. Se privesca cu tóta stricteti'a, cá scólele populari se nu se faca asilu pentru tinerii, cari vreu se se traga dela obligatiunea militare, si aci se observese strinsu totu ordinatiunile emanate in directiunea acést'a, si numai a cei invetiatori se fia scutiti de militia, cari pe longa cualitatile cerute sunt asiedati la acele scoli, a caroru esistintia este asecurata.

V. Se aiba o deosebita ingrigire asupra gradiniloru de póme si in privinti'a loru se padiésca cu acuratetia ordinatiunile din 18 Dec. 1856 si 16 Nov. 1858 Nr. 1336 si 17656.

Observanduse din partea organeloru politice aceste obligatiuni cu acuratetia Gubernulu regescu nutresce cea mai via sperantia, ca scólele popularie ale romaniloru voru deveni éراسi in ogasiulu cuviintiosu si cu incetulu se voru inaltia la aceea trépla, cá se corespunda pe deplenu si scolarii se ajunga in ele presoris'a tienta legiuita.

Despre mesurile aceste s'a incunosciintiatu odata si ordinariatulu episcopescu gr. resariténu ou aceea recuisitiune, cá se bine voiésca a emite asemené mesuri si catra organele de scóla preotiesci.

Din siedinti'a regescului guberniu tienuta in Sibiu in 16 Nov. 1864. (Urmédia observari priintiósce.)

Date statistice in legaminte cu contributiunile.

IV. (Capetu.) Comercioulu. Din tóte datele impartasite in acesti patru nri din urma, precum si din marfile cate se aducu din tieri straine, resulta firesce atatu comercioulu séu dar-averea din laintru dintre inele pro-

vincii si tîenuturi ale monarhiei, oatu si comericiulu de importu si esportu cu tierile straine.

Acestu comericiu din urma pôte fi cunoscutu intru intinderea si calitatea sa multu mai usioru, pentruca elu este supraveghiatu prin derogatoriile de vami asiediate pe la fruntarie. Comisiunea statistica coprinse acestu comericiu pe an. 1863 in urmatórele doua cifre mari:

Esportulu din Austri'a facù	v. a. fl. 303,028.700.
Ear' importulu de afara încóce	262,348.100.

Prin urmare bilantiulu arata in favorea

Austriei folosu de	v. a. fl. 40,680.600.
--------------------	-----------------------

Aceasta ar' fi unu castigu bunicele; déca inse'lu vei imparti preste 36 milióne de locuitori ai monarhiei, apoi abia se vine ceva preste 1 fl. de persóna. Ei dieu, dara si acesta inca este numai unu castigu parutu, pe care 'lu tragu tierile austriace din comericiulu portatu cu tierile straine, din cauza ca cea ce priimescu -ele cu o mana, dau indoitu si pôte intretiu cu cealalta. Cum asiá? Eata cum. Cele 2.700 milióne care facu datori'a statului luatú intru intielesulu strinsu cá datoria, sunt celu pucinu pe $\frac{1}{2}$ bani imprumutati dela plutocratii cei mari de afara, eara nu din coprinsulu monarhiei, prin urmare interesele de 50% cum si folósele la agio ilu scotu acei capitalisti afara, prin urmare ei scotu celu pucinu 70 milióne fl. pe fiacare anu. Mai adauge ca societatea francésca care a cumparatu in anii trecuti cateva linii de oali ferate duce asemenea castigurile in tiér'a loru. Actiunarii asiá numitei bance nationale austriace sunt earasi pe $\frac{1}{2}$ déca nu mai multu totu straini, prin urmare aceia scotu castigulu totu in afara.

Cam asiá este in parte si cu institutul de creditu din Vien'a. Ci despre institute de creditu se va vorbi aiea. Mai sunt inca si alte canale, pe care se stracura banii din monarhia, noua inse fia-ue de ajunsu cele susu atinse, pentruca din atat'a inca se pôte cunóscce, cum stamu cu comericiulu si totuodata cu finantiele. Deci déca totulu perde, trebue neaparatú se pérda si partile.

Spre a ne ilustra mai bine pusetiunea in mai susu aratat'a privintia, fia'mi iertatu a lua de exemplu totu Principatulu Ardélului. Se presupunemu ca in 1 Ian. 1860 se afla in manile locuitorilor ardeleni incependu dela cersitoriu pana la contele N. N. proprietariu mare in suma rotunda un'a suta milióne fiorini v. a. Se luamu acum, ca in patru ani unulu dupa altulu din 13 milióne fiorini platite in dari de tóta numirea s'au réntorsu in tiéra totu numai cate 10 milióne, ca cate 3 milióne au remasu aiea ori unde; asia in acei 5 ani la 31 Dec. 1864 din 100 milióne au trebuitu se lipsésca 15 milióne, prin urmare la 1 Ian. 1865 se mai afla in circulatiune inca numai 85 milióne fl.

Insa dóra Ardélulu face si comericiu cu Principatele si trage bani in laintu, cu carii se pôte coperi lips'a de 3 milióne pe anu? Fia, se punemu ca este asiá si ca bilantiulu se readuce la cumpan'a de 100 milióne. Ei, dara comericiulu pasivu, pe care'lu intretiene Ardélulu cu tierile germano-slave in manufapte si fabricate, catu neaparatú trebuintiése, catu numai de lucsu nebunescu, petece, trentie, brobote, horbate, slepuri, crinoline, jucarii femeiesci si copilaresci, cum si fumulu de tabacu, tragu din tiéra cu 4 pana in 5 milióne fl. pe fiacare anu mai multu decatu intra din oricare alta parte si pe orice marfa ardelenésca. Ci noi se punemu ca locuitorii ardeleni dau pe fiacare anu earasi numai cate trei milióne pe secaturi, fara cá se se mai póta despagubi de aiea, eara atata dau fara indoie'la, apoi eata ca totu acolo esimu, ca tiér'a perdú in 5 ani 15 milióne; prin urmare de va merge totu asiá, scolarelulu din normale inca pôte precalcula, in care anu banii voru fi numai o raritate si in locu de comericiu cu bani va veni comericiulu de schimbu, calu pentru bou, pele pentru panura, graú pentru lemne, fenu pentru feru si asiá mai departe. Alta scapare nu va fi. —

Amu mai dis'o de multe ori in viétia: Se fimu muncitori, intreprindietori intielepti, se ne marginimu inse in spese netrebuintiése, eara de lucsu se fugimu cá de cium'a rea, ca nu este nici de nasulu nici de pung'a nóstra, eara acést'a o dicu fara nici o esceptiune despre tóte clasele locuitorilor de tóte natiunile, ca in acestu punctu, interesulu ne este comunu la toti; ca ori va scóte ungurulu, ori sasulu, ori romanulu banii din tiéra fara cá se aduca altii in locu, totu atat'a, capitalulu comunu s'a impucinatu si órecandu lips'a si saraci'a va fi totu comuna; atunci apoi indesiertu se va mai incerca unulu se apuce dela celalaltu, ca nu va mai avea de unde. Deci se nu alergamu dupa fluterei, ca vomu ambla mundrii si flamandi, susu maciuca diosu caoiula, eara jupanesele si

coconele se incete odata a maimuti cu fiorinasi loru pe cele cu miliónele; pentruca le sta reu de peritu. G. B.

Brasiovu 17 Martiu. Asentare si altele. Asentarea contingentulu pentru Brasiovu s'a si finitu. Din 38 feciori, ce mai avea orasiulu a dá peste numerulu celor rescumparati si altii dati pentru anulu ourgatoriu, s'au asentatu dupa cum scrie „Kr. Z.“ 16 sasi, 14 romani, 7 unguri si 1 israelitu, cu care numeru s'a si implinitu contingentulu. Romanii din suburbiulu „Scheiu“ dupa „Kr. Z.“ au fugitu mai toti de recrutare; dar' cei din suburbiulu „Br. vechiu“ si Blumana s'au aratatu toti. E lucru desonoratoriu, candu dosesce cineva tocma dela oblegamintea pentru apararea patriei, si avemu cu totii oblegamintea de pe catedra si de pe amvomu a intempiná si acésta scadere, cu tóte acestea, dupa numerulu populatiunei orasiului, déca intre cei 38 s'au asentatu 14 romani si numai 16 sasi, apoi romanii si aici si au implinitu numerulu preste ce ar' cadé pe ei, fienduca romanii abia sunt in proportiune cá 8—15 facia cu sasii.

Din cerculu Branului avemu sciri de bravura in caus'a asentarii, ca-ci feciorii venira cu flori in palaria si cu musica in sgomota la asentare, ba ce e mai multu, ca vro 30 de insi s'au oferitu de vóie buna, fara a trage sorti, din cari se si recrutara vro 13 insi si indata intr'unu momentu contingentulu detoritu s'a si plinitu. Am mai disu adeseori, ca poporulu romanu face si implinesce tóte cu bravura, candu e bine tractatu, bine condusu, instruitu si convinsu despre agendele lui.

Contabilitatea comerciala pentru seculu frumosu, mai vertosu intru una cetate negutiatoriésca cá Brasiovulu, totudéuna am dorit'o si am tîenut'o de neaparatú necesaria, fienduca in casu de mórte séu nenorociri cade sórtea si pe partea femeiesca a continuá negociulu purtatu de barbatii loru si de una scientia practica cá acést'a fetele s'aru poté servi cu avantajiu fórte priintiosu pentru bun'a stare a familiei. Cu placere audimu, ca in pensionatulu de fetitie alu Drei Vautiere pe aprópe se se incépa unu asemené cursu indata ce se voru aflá mai multe fetitie resolute pentru a invatiá cursulu acést'a. Noi tragemu luarea a minte a confratiloru nostri la necesitatea de asemené institutiune.

Mai tragemu atentiunea si asupra musicei, care face una parte din educatiunea moderna. Nime nu se indoesce despre influinti'a cea mare a artei acesteia in societate, ea inse mai vertosu la junime este si unu mediulocu de ocupatiune fórte nobila, care cuprinde totudéuna loculu de a conservá si feri tenerimea de alte distrageri mai alunecóse, ma candu e bine intielésa si bine invetiata, ea aduce fructe catu de frumóse, demne de a fi pretiuite chiaru si de ori-ce institutu publicu, care contésa si la conduit'a de civilisatoriu, ér' nu numai de desvoltatoriu si cultivatoriu in sciintie. —

Cu unu cuventu music'a, cá si desemnulu si gimnastic'a nu mai potú fora dauna etico estetica lipsi d'intr'unu institutu de cultura. —

— A cultivá music'a cá atare, ér' nu numai cá unu atributu de moda reu intielésa, a inceputu a fi problema acum in societatea nóstra. Mai vertosu pianulu abia va lipsi in vre-una casa cutenerime educanda. — Progresulu in musica e influintiatu inse multu si de instrumente bune, in catu la cumpararea loru inca trebue se facemu alegerile cele mai seoure. Noi recomandamu fabricatulu dlui I. M. Schweighofer din Vien'a, care tiene aci si depositoryu; ni-se pare ca acesta e mai corespondiatoriu atatu pentru tonulu celu plinu in intrég'a s'a scara, catu si pentru soliditatea acestoru fabricate, dupa cum esperiinti'a ne dovedesce de ajunsu. A alege unu instrumentu bunu inca e o acuisitiune la acésta arta, cá si cu alegerea maistrului.

— In nóptea trecuta éra si ni se acoperira campii de néua, si crivetiulu mai adauge si una asprime acestei tempestati.

Comunicatiunea cu Romani'a pe la pasulu Timisiu éra s'a intreruptu prin una nóua surpare a drumului de pe Praova; unde éra si incepura lucrarile de a se repará. Numai de n'ar' fi ér' una carpitura de joi pana mai apoi. —

Clusiu 5 Martiu. Tifus de fómote. Ne veti invinui, ca suntemu atatu de indiferenti, in catu neci in cele mai strigátorie nenorociri nu ne deschidemu gur'a, pentru ale face lumei cunoscute de tempuriu prin pretiuitulu nostru organu pentru a provocá ajutoriu. Déca n'asi sci din fontana secura, ca articulii Gazetei se traducú la cancelari'a auica si se iau totudéuna in seriósa consideratiune, pôte ca si eu m'asi dá inertiei, inse vedu, ca acum tacerea e pecatu striga-

toriu la ceriu. Pe tóta diu'a audimu si in stang'a si in drépt'a de nenorociri, ba ce e si mai durerosu, ca locuitorii romani cam incepu a se stinge de hóla susunumita, dicu romani, pentru-ca acestia cá sementia italiana au fostu cei mai nenorociti in anulu acest'a, fiendu-ca nutrimentulu loru natiunálu porumbulu pentru palenta nu s'a coptu, ci punenduse la conservare s'a innegrítu si a datu in putredine, in catu, déca se si usca prin cuptóre, elu da numai unu nutrimentu putredu fara potere vitala, ceea ce acuma casiuna si tifulu de fóme, care se estinde intre saracime mai pe totu loculu. Ajutória poná acum fórté pucine capatara, in catu ele su abia o picatura in mare. Seraci'a e mare si pe di ce merge totu mai tare crescu nacadiurile atatu ale tieranului catu si ale cetatianului si propretarului celui mare; neintreruptele esecutiuni prin care abia se mai pote scóte darea dela cei mai cu prindere, dovedescu indestulu miser'a sórte a tierci. Facie cu acesta stare amarita ceea ce a facutu si senatulu imperialu pentru noi e cá o picatura intr'o mare!

Tieranii si cei mai cu ceva potere in mai multe parti ale tierci sunt siliti de pe acum a cumpara bucate, se intielege, ca cumpara ocuorudiu totu necoptu si grau crescutu din anulu trecut. Cumca cucurudiulu e fórté nesanatosu potu dovedi pricepotóvii de lucru, si de sementia nu pote servi. O parte mare a locuitoriloru e amenintiata dar' de fómete, déca Guvernulu nu se va ingrigi de tempuriu. Singuru unu imprumutu de cateva milióne dela statu pe longa conditiuni usiore si fora interesu ar' poté preveni reulu, ce amenintia.

Dela senatulu imperialu.

Siedinti'a 31 din 9 Martiu. (Continuare.) Min. de Schmerling respunde mai incolo si la interpelatiunea Dr. Giskra, facuta mai deunadi in caus'a starii martiali in Galiti'a, ca, dupa starea de acum a legislatiunii, dechiararea starii martiale trebuie se se privésca numai de unu actu alu esecutivei, si § 13 din constitutiunea imper. deobléga pe regimu a-si desfasiaurá temeurile si rezultatele facia ou sen. imp. numai despre acelea mesuri, cari se tienu de competinti'a senatului imp.; si regimulu imperatésca nu se póte induplecá a crede, ca dupa § 13 ar' avé oblegaminte a procede in cestiunea acést'a, ci lacun'a (desiertulu) acest'a in legislatiune se va astupá prin facerea unei legi pe cale constitutionalá. — Pentru acum mai descopere min., ca Mai. S'a in 6 Martiu a benevoitu a ordoná, cá incependu dela 18 Aprile a. o. starea martiala se se redice in Galiti'a si Cracovi'a, trecunduse procesele la judecatoriele civili; ér' recoursele in contra sentintieloru tribunaleloru militari remana rezervate ér' competentiei tribunaleloru militari. —

La interpelatiunea dep. Isacescu si soci despre concurenti'a cladirii drumuriloru responde ministrulu, ca nefiendu despartita starea posesiunii teritorialoru de dominiuri, nu s'a potutu deslegá cestiunea incorporarii comuneloru, in legaturi comunali, fiendu ca si mapele au lipsitu; inse s'a pusu la cale, cá se se implinésca asta scadere. 19 localitati sunt constituite, ér' 22 se afla in cursulu constituirii; alegerile in 11 comune, intre cari si Serețulu si Radautiulu s'au efectuitu, si in alte 36 de comune s'au pusu la cale, si in lunele cele mai de aprópe ordinea comunala se va pune in lucrare, ér' legea de concurentia pentru cladirea drumuriloru va poté intrá in activitate numai dupa constituirea comuneloru, si dupa ce se va determiná, cari se fia drumurile tierci; si diet'a viitória se va ocupá cu cestiunea acést'a.

Lucru singularu, ca Dr. Berger cu 62 consoi, si dede citirei una propunere, cá se se aléga unu comitetu de 9 membrii, care se se consultese despre urmatoriulu declaratoriu la § 13 alu patentei din Februaru:

„Ver-ce ordonatiune legale emisa dupa § 13 alu legii fundamentale despre representanti'a imperiala din 26 Febr. 1861 ese din activitate, déca nu va primi aprobarea senatului imperialu celui mai de aprópe, couchiamatu dupa emiterea ei.“ Intre subscribenti se afla si Ardeleni Libloy, O bert, Dr. Teutsch, Gull, si Zimmermann. — De aci se trecu la ordinea dilei asupr'a proiectului de lege pentru reducerea imprumutului de argintu din 2 Maiu 1864. Si se decise, cá in an. cur. se se traga inlaintu oblegatiunile cele de 4,077.000 fl. cu folosirea creditului publicu. —

Vien'a 13 Martiu. Mai. S'a c. r. ap. cu pré inalt'a scrisóre de cabinetu din 28 Febr. a benevoitu a dá demnitatea de consiliariu intimu eppului Transilvaniei Mihail Fogaris si de Gyergyó-Szt.-Miklos.

Es. S'a a. eppulu L. Haynald a calatoritu in 6 la Vien'a, si dupa cum impartasiesce „Id. Tanuja“ in urm'a pri-

mitei avisari dela cardinalulu Antonelli va calatori la Rom'a in 19 Martiu.

— In cercurile cancelariei Ungariei se suna, ca cont. Pálffy, gub. Ungariei, si-ar' fi datu demisiunea din caus'a unui conflictu cu cancelariulu c. Zichy, din care causa s'ar' fi intreruptu si siedinti'a respectiva. Se crede, ca obiectulu egalei indreptatiri alu limbelor nationale in Ungari'a ar' fi fostu obiectulu contraversiei, in care c. Zichy apará principiulu egalei indreptatiri.

Aproposu cu egalitatea de limbe in Ungari'a. Diurnalulu „Magyar Sajtó“ e paratissimu a dovedi si cu cifre statistice, cumca chiaru si cottulu Bihorului trebuie se aiba comite supremu maghiaru; elu pretinde, ca majoritatea precumpanitória a locuitoriloru acestui comitatu sunt maghiarii; apoi si mai multu decatu acést'a scie elu dovedi, candu dice, ca din 1,512.584 de juguri de pamentu folosibilu numai 50.000 de juguri se afla in manile posesoriloru mari ai romaniloru, si locurile urbariali ale romaniloru cuprindu numai 62.000 juguri. Cu astufeliu de dovedi apoi romanii din Ungari'a au finit'o cu sperantiele de dreptu politicu-nationalu, déca nu voru dovedi in facta cu lupt'a si cu alegerile viitórie contrariulu, alegundusi representanti totu nationalisti, dar' romani de cei probati, cari sciu, ca libertatea fara nationalitate e una pasere fórté rara, si tocma pe la noi chiaru corbu de cei albi, de cari intre Carpati inca nu descoperira pana acum cercoetarile zoologice.

Deputatiuni. Scimu, ca Sabianii tramisera deputatiune pentru drumulu de feru la Vien'a, ea inse se reintórse cu mai pucina sperantia, decatu pe cata avea, candu merse in susu, dupa cum reportá or. Schneider dupa reintórcere in Sibiu, si acéstá din caus'a incordariloru bugetarie. Alta deputatiune cu c. Olivier Bethlen in frunte avú audientia in 9 la Maiestate presentandu mai multe petitiuni dela vro 39 comune si vro 43 proprietari, prin cari se róga, cá inca in sesiunea acést'a se se mediolocésca garanti'a de interese; pentru drumulu de feru pe valea Piski-Silului oatra pasulu Vulcanu.

— Legea de concurentia de scóle pentru Bucovin'a n'a primitu sanctiunea pré inalta.

Pentru diet'a Croatiei s'a si asternutu patent'a de conchiamare spre sanctiuns la Mai. S'a, ér' despre diet'a Ungariei domina tacere adunca.

Il. domnu A. de Mocioni dimpreuna cu alti deputati se straduescu a cascigá in Temisior'a unu episcopatu si au sperantie bune de resultatu.

In Vien'a inca circula bancnote false de 5 si in Bud'a-Pest'a de cate 100 fl.

Cronica esterna.

GERMANIA. Caus'a ducateloru inca totu e meru de cértá. Prusi'a tramise in 23 Febr. una nota catra Austri'a, in care si formulésca conditiunile principali de invoire pentru casu, candu nu i-s'ar' concede aneasarea ducateloru. Acestea ar' fi: Conventiune maritima si militaria; Dreptulu de a recrutá marinarii, porturi la Kiel, fortulu Rendsburg ou garnisóne prusiane, proprietatea canalului, cu care vré a impreuná 2 mari si denegarea dreptului de a se amestecá federatiunca la deciderea sortii Schleswigului, care nu se tiene de ea. „A. Allg. Ztg.“ repórta din Vien'a, ca Mai. S'a s'ar' fi dechiaratu oatra solulu Prusiei br. Werther in Vien'a scurtu si indesatu asia: „Propunerile regimului Dtaló nu se potu primi.“ Intr'aceea Angli'a e aplecata la aceste conditiuni ale Prusiei si regimulu francesu inca s'ar' invoii, déca s'ar' cede Daniei Schleswigulu de nordu intru recunoscerea principiulu nationalu. Diurnalele credu, ca imparecherea germana cresce mereu catra mesur'a dusimanielor, cari voru prorumpe numai la semnalulu precalculatu. Rusi'a pandesce si propaga ca vre unirea germaniloru, ér' in Poloni'a si incepe a mai concentra armata, fora cá se uite a ochi ei a asterne calea si la slavii din Turci'a spre a poté reesi, cá oleulu deasupra altora, candu va inchide ochii omulu celu bolnavu. — Aceste simptome vediendule grecii si au intorsu mantau'a si acum propaga infratire nedespartita cu toti slavii si romanii din Turci'a, se intielege ca cu pretiulu celu voru ei.

Unu telegramu tocma anuntia, ca „Prov. Cor.“ diurnalu of. prusianu descopere, cumca regimulu austriacu a rieptatu simplementu propunerile Prusiei. Ca pretensiunile depesei prusiane din urma remanu neaperatu pe locu, cá minimu alu pretensiunei prusiane. Poporulu prusianu si poporulu ducateloru potu se se incredintiese, ca regimulu prusianu va sci esecutá cu tóta tari'a si resolvirea, ceea ce va aflá de lipsa in interesulu natiunii.

Dupa cuprinsulu acestei depesie judecandu in voirea in cauz'a ducatoru e forte departe de realitate.

FRANCIA. Ducele de Morny presedintele corp. legislativ spre mare dorere a familiei imperatesci a repausatu si atentiunea Parisulu, s'a abatutu dela „vieti'a lui Iuliu Cesare“ la acesta perdere.

Eca si precuventarea la „Vieti'a lui Cesare.“

„Adeverulu istoricu ar' trebui se nu fia mai pucinu santu, de catu relegiunea. Déca prescisele credintiei redica sufletulu nostru preste interesele lumii acesteia, — doctrinele istoriei ne insufla de alta parte amorea catra ce e frumosu si bunu, si ur'a catra ce impiedeca progresulu omenimei. Aceste doctrine, ca se fia folositorie, presupunu anumite conditiuni. Faptele trebuie reproduse cu acuratetia stricta si straformarile politice si sociali dismembrate iu modu filosoficu, atragerea picanta a particularitatiloru din vietii' a barbatiloru publici, nu se cade se abata atentiunea de la rol'a-i politica si s'o faca a similitudine de misiunea-i providentiale.

„Scrietoriulu ne infaciosiesea pré adese ori fasele deosebite a le istoriei, ca intemplari casuali, fara de a scruta in faptele premerse adeverat'a loru origine si desfasurarea loru naturale, ca pictorulu, care se tiene, in reproducerea fenomenelor naturali, numai de efectulu loru pitorescu, nepotendu da preciza s'a explicarea loru scientifica. Istoriculu trebuie se fia mai multu de catu unu pictoru: cá geologulu, care explica fenomenele globulu pamentescu, se scruteze istoriculu secretulu straformariloru societatoru.

„Inse, care e mediulocu, de-a ajunge adeverulu in scrierea de istoria? Trebuie a urma numai regulor logice. Se sustinemu cu taria inainte de tote, ca unu efectu mare are totudeun'a o cauza mare, nici odata un'a mica; cu alte cuvinte, una intemplare la parere ne'nsemnata, nu produce nici odata rezultate ponderose, déca nu a existatu mai inainte una cauza, care a concesu, de a producu acést'a intemplare mica unu efectu mare. Scinte'a numai atunci aprinde unu focu mare, candu cade pre materialu de focu gramaditu de mai nainte. Montesquieu (Maimea si caderea Romaniloru) intaresce parerea acést'a, candu dice: „Nu noroculu este, care domnesce lumea... Sunt cause universale morali, séu fizice, care opereaza in fia care monarchia, o redica, sustienu, séu o restorna; tote intemplanle aterna de la causele aceste, si déca casulu unui resboiu, adeca o cauza deosebita, ruinesa unu statu, a existatu una cauza universale, in urm'a careia, statulu acést'a a trebuitu se se derime prin unu singuru resboiu. Cu unu cuventu, cursulu comunu alu lucruriloru trage in urma-si tote intemplanle particulari.

Déca Romanii au esitu invingatori in tempu de o miia de ani din probele cele mai aspre si din pericolele cele mai mari, acést'a s'a intemplantu, pentruca a existatu una cauza universală, care le dede totudeun'a superioritatea facia cu inimicii loru, si concese, de cutropirile si nenorocirile nu aduseru cu sine caderea domniei loru. Déca Romanii, dupa ce au datu lumii esemplu de unu poporu ce se constituie pre sine si se redica la marire, pareau de la Cesare in coce a se arunca orbesce in servitute, acést'a s'a templantu, pentru ca a existatu una cauza universală, care impiedeca republic'a in modu fatalu de a se intorci la curatien'a vechiloru sale institutiuni; pentru ca lipsele noue si interesele unei societati fermentatore au apucatu alte mediuocele spre indestulirea loru. Precum ni areta logic'a, in intemplanle cele mai ponderose, lips'a s'a astringatoria, chiaru asia trebuie recunoscutu in durarea indelungata a unei institutiuni documentulu bunetatei ei, si in influinti'a nedisputabile a unui barbatu asupr'a secululu seu, documentulu geniulu lui.

„Problem'a sta dar' intr'aceea, a scurtă elementulu de vietia, care face puterea institutiunei, precum si cugetulu conducatoriu, care determina lucrarile barbatulu. Urmandu aceasta regula, vomu incungiura ratecirile acelor istorici, cari suscepu faptele tradite de evurile de mainainte, fara de a le coordena dupa ponderositatea loru filosofica, si in modulu acést'a glorifoa, ce meritésa calumnia, si lasa in intunerecu, ce ar' trebui pusu in lumina. Nu analisea cu grige a organizatiunei romane ni va explica durarea unui imperiu atatu de mare, ci esaminarea cu temei a spiritulu institutiuniloru acestor'a; nice enararea pana in particularitati a lucrariloru celoru mai mice a le unui barbatu, ni va descoperi secretulu influintiului lui, ci scrutarea atenta a motivelor nobile a portarei sale.

„Déca fapte extraordinarie adeverescu, ca avemu de a face cu unu geniu extraordinariu, e pecatu de a i supune, in contr'a mentei sanetose a omulu, tote pasiunile si semtiementele unei mediocritati. Nemicu e mai falsu, de cari a nu recunosce prea eminiinti'a acelor fiintie preferite, cari din tempu in tempu se areta in istoria cá lumina departe lucitorie, imprasciandu intunereculu evulu seu si luminandu venitorulu. A denegă acesta prea eminiinti'a, ar' insemna a insulta omenimea, tienendu o de capace a suferi in tempu mai indelungatu si de buna voia una domnia, care nu se basa pre marire adeverata si folosu nedisputabile. Se fimu logici, si vomu fi drepti.

„Pré multor istorici li este mai usioru, a dejosi barbatii de geniu, in locu de a se redica, condusi de inspiratiune nobile, la inaltimea acelor'a, scrutandu planurile loru cele mari.

In locu de a ni areta Rom'a, cu respectu la Cesare, cum e sfasiata de batalia civile si corupta de averi, cum calcandu in petiore vechiele sale institutiuni, amenintiata de popore puternice, de Gali, Germani, Parti, — nu e in stare a se susutiené fara de una putere centrale mai tare, mai statornica si mai dreapta; in locu de a ni depinge acesta imagine fidela, ni infaciosiesea pre Cesare ocupatu din tenereti'a cea mai frageda cu cugetulu de a si elupta puterea cea mai inalta. Déca resiste elu lui Sulla, se imparechiésa cu Cicero, se impreuna cu Pompeiu, aceste se intempla pentru ajungerea scopulu; déca alerga elu in Gali'a, acést'a o fece, ca prin jafuire se si-castige avutii, séu se si-cresca ostasi plecati planuriloru lui (Suetonius); déca trece elu marea, ca se duca pajurile romane in una tierra necunoscuta, a carei cucerire va se asiguresce pre ceea a Galiei (Caesar de bello gallico), acést'a o face, ca se cerce margelele, despre cari se credeá ca se afla in marile britanice (Suetonius).

„Déca a pregatitu Cesare in cugetu una espeditiune in contr'a Partiloru — dupa ce invinsese pre inimicii infricosiati ai Italiei de dincolo de Alpi, — ca se resbune caderea lui Crassu, acést'a o face, pentru ca, dupa cum dicu unii istorici, naturei lui i placea cu deosebire activitatea, si pentru ca in campu se bucura de sanetate mai buna (Appianus). Déca primesce elu din manele senatulu una cununa de lauru cu multiamire si o porta pre capu cu superbia, acést'a se templa, ca se si-ascunda plesiu-vimea, si déca in fine se ucide de catra aceia, pe cari i-au incarcatu cu benefaceri, acést'a s'a intemplantu, pentru ca voi a se face rege: ca si candu elu pentru contemporanii sei, catu si pentru posteritate, nu ar' fi mai mare de catu toti regii.

„De acesta natura sunt explicarile celoru mai nobile lucruri, de la Suetoniu si Plutarchu.

Inse de pre ce semnu se póte cunosce marimea unui barbatu? De pre domniea ideelorulu lui, déca principiile si sistemulu lui remanu invingatorie, si dupa mortea séu caderea lui. Nu e si aceea proprietatea geniulu, ca si-intinde domniea preste generatiuni venitorie? Cesare despare si influinti'a lui domnesce mai tare, ca candu traia. Cicero, contrariulu lui, se vede silitu la expresiunea: „Tote lucrarile lui Cesaru, scriptele, cuvintele, promisiunile lui, cugetele lui au mai mare putere dupa mortea lui, de catu candu ar' trai.“ (Cicero: Epistola ad Atticum.) Seculi intregi, a fostu de ajunsu a spune lumii, ca acést'a a fostu voi'a lui Cesaru, ca se asculte lumea.

„Cele dise areta din destulu scopulu, ce mi l'am propusu la coceperea acestei istorie. Scopulu acést'a este de a documenta, ca déca prevedinti'a redica barbatu cá Cesare, Carolu celu mare, Napoleone, acést'a se intempla, pentru de a areta poporeloru calea, pre care au se urmese spre a imprimi unei ere noue timbrulu geniulu seu si spre a indeplini in ore-cati ani lucrulu mai multor seculi. Fericite poporele, cari ei intielegu si le urmésa! Vai acelor'a cari i necunoscu si i combatu. Acele facu cá Judeii, restignescu pre mesi'a loru, ele sunt orbe si peccatose; orbe pentru ca nu vede desiertatiunea astringeriloru sale de a impiedeca triumfulu binelui; peccatose, pentruca retienu numai progresulu impiedecandu aplicarea-i rapede si fructificatoria.

Intr' adeveru, neci uciderea lui Cesare, nice prinsorea de la Santa-Elena n'au potutu nemici de totu doue regimuri poporale pre cari le restarnara o federatiune sub masc'a libertatei. Ucidendu Brutu pre Cesare, arunca Rom'a in florile resboiulu civile; n'au impiedecatu domniea lui Augustu, dara a facutu cu potentia domniea lui Nero si Caligula. Europ'a conjurata esilandu pre Napoleone, n'au impiedecatu si restaurarea imperatiei, si totusi inca catu de departe suntemu de deslegarea cestiuniloru mari, de leniscirea pasiuniloru, de indestulirile legitime, cari le a concesu poporeloru imperatiunea prima!

„Asia, fia care di de la 1815 a adeveritu profetirea prinsulu din Santa-Elena:

„Cate lupte, cati torinti de sange si cati ani mai trebuescu, cá se se realizese binele, ce am vrutu eu a face omenimei.“*)

„Palatiulu Tuilerieloru, 20 Martiu 1862. N a p o l e o n e.“

*) Intr' adeveru cate atatiari, cate resboie civili si revolutiuni s'ar fi potutu incungiura de la an. 1815 in Europ'a, in Franci'a, Spani'a, Itali'a Poloni'a, Belgiu, Ungari'a, Greci'a, Germani'a! Tr. „C.“